Qabul qilindi: 11-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 19-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 25-oktabr 2026-yil

RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA MAKTAB, KASBIY VA OLIY TA’LIM MUASSASALARI BITIRUVCHILARI BANDLIGINI TA’MINLASH YO‘LLARI

Abdullayev Sardor Sa’dullo o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi huzuridagi Yoshlar muammolarini o‘rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti Kasbiy rivojlanishni monitoring qilish va o‘qishlarni tashkil etish bo‘limi yetakchi uslubchi

E-mail: asardor760@gmail.com, Tel: +99894-543-0889

Sharipov Sherzod Shavkatovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasining “Investitsiyalar va kapital bozori” kafedrasi dotsenti v.b

E-mail: sherzod@shavkatovich.uz, Tel: +99890-346-8777

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida maktab, kasbiy va oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarining ta’limdan mehnat bozoriga o‘tishi hamda ularning bandligini ta’minlash masalalari tizimli yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini School-to-Work Transition (S2WT) konsepsiyasi tashkil etib, unda bitiruvchining ta’limdan barqaror yoki qoniqarli bandlikka o‘tishi alohida voqea emas, balki uzluksiz jarayon sifatida talqin qilinadi. Xalqaro mehnat bozori tadqiqotlari, ILOning yoshlar bandligi bo‘yicha metodologik yondashuvlari hamda O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining SIAT ma’lumotlari asosida mamlakatdagi mehnat bozori va ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar tahlil qilindi. 2024-yilda O‘zbekistonda mehnat resurslari 20,0852 mln kishini, iqtisodiyotda bandlar 14,2619 mln kishini tashkil etgan, ishsizlik darajasi esa 5,5 foizga teng bo‘lgan. Oliy ta’lim tashkilotlari bitiruvchilari soni 211,2 ming nafarga yetgan. Tadqiqot natijasida ta’lim bosqichlari, raqamli kompetensiyalarni verifikatsiya qilish, mehnat bozori axborotlari va bitiruvchilarni ish

beruvchilar bilan moslashtirishni birlashtiruvchi mualliflik konseptual modeli – Graduate Digital Employment Platform (GDEP) taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, bitiruvchilar bandligi, yoshlar bandligi, School-to-Work Transition, S2WT, raqamli kompetensiyalar, skills mismatch, mehnat bozori, kasbiy ta’lim, oliy ta’lim, GDEP, BPO.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning iqtisodiyotga chuqur kirib borishi mehnat bozorida kasblar tarkibi, ish jarayonlari va talab qilinadigan kompetensiyalarning o‘zgarishiga olib kelmoqda. Sun’iy intellekt, avtomatlashtirish, katta ma’lumotlar, bulutli texnologiyalar va raqamli platformalar ayrim rutinali vazifalarni avtomatlashtirayotgan bo‘lsa, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik, ijodkorlik va texnologiyalar bilan ishlash kabi kompetensiyalarga talabni oshirmoqda.

Shu sababli ta’lim tizimining asosiy vazifasi faqat ma’lum bilim va diplom berish bilan cheklanmay, bitiruvchini o‘zgaruvchan mehnat bozoriga moslashishga tayyorlashdan iborat bo‘lishi kerak. ILOning School-to-Work Transition metodologiyasida yoshlarning ta’limdan barqaror yoki qoniqarli ishga o‘tishi alohida jarayon sifatida baholanadi.

O‘zbekiston uchun ushbu masala demografik omil va iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi bilan yanada dolzarb tus olmoqda. 2024-yilda mamlakat mehnat resurslari 20,0852 mln kishini, iqtisodiyotda bandlar 14,2619 mln kishini tashkil etdi. Shu yilda ishsizlik darajasi 5,5 foizni tashkil etdi.

Oliy ta’lim tizimida ham bitiruvchilar oqimi sezilarli darajada oshmoqda. 2024-yilda oliy ta’lim tashkilotlari bitiruvchilari soni 211,2 ming nafarni tashkil etgan, 2025-yilda esa bu ko‘rsatkich 225,9 ming nafarga yetgan.

Tadqiqotning maqsadi – raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida maktab, kasbiy va oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarining ta’limdan mehnat bozoriga o‘tishini tizimli ravishda takomillashtirish hamda ularning bandligini ta’minlashning raqamli va institutsional mexanizmlarini ishlab chiqish.

Adabiyotlar sharhi

Raqamli texnologiyalar va bandlik o‘rtasidagi munosabat zamonaviy iqtisodiy

tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Autor texnologik taraqqiyotning ish o‘rinlariga ta’siri bir tomonlama emasligini, ayrim vazifalar avtomatlashtirilishi bilan birga inson mehnatining texnologiya bilan komplementarligi kuchayishini ko‘rsatadi. Acemoglu va Restrepo esa avtomatlashtirish va yangi vazifalar yaratish jarayonlarini mehnat talabining qayta taqsimlanishi nuqtayi nazaridan tushuntiradi.

Yoshlarning mehnat bozoriga o‘tishi bo‘yicha ILOning S2WT konsepsiyasi alohida ahamiyatga ega. ILO yoshlarning mehnat bozoriga o‘tishini turli bosqichlarda baholash imkonini beradi va ish bilan bandlikni oddiy “band/band emas” ko‘rinishidan kengroq talqin qiladi.

ILOning 2024-yilgi yoshlar bandligi bo‘yicha hisobotida global yoshlar ishsizligi 2023-yilda 13 foizni tashkil etgani va NEET yoshlar ulushi taxminan 20 foiz bo‘lgani qayd etilgan.

Raqamli ko‘nikmalar masalasida ta’lim va ish o‘rinlari o‘rtasidagi bog‘liqlik muhim. Raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish maktabdan ishga o‘tishni yengillashtirishi mumkin, biroq kompetensiyalarni real ish o‘rinlari va mehnat bozori talabi bilan bog‘lash zarur.

O‘zbekistonda IT xizmatlari va outsourcing sektori ham bandlikning yangi manbalaridan biriga aylanmoqda. 2023-yilda IT Park rezidentlarining eksporti 344 mln dollarni tashkil etgan va rezident kompaniyalarda 26 mingdan ortiq xodim ishlagan. 2024-yil III choragiga kelib IT Park a’zolari tarkibidagi xodimlar soni 36,3 ming nafarga yetgan [19; 20].

Tadqiqot bo‘shlig‘i shundan iboratki, mazkur tadqiqot yoshlar bandligini faqat umumiy yoshlar kategoriyasi yoki faqat oliy ta’lim bitiruvchilari doirasida emas, balki maktab, kasbiy ta’lim, oliy ta’lim, mehnat bozori uzluksizligi asosida ko‘rib chiqadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli tahlil, statistik tahlil, trend tahlili, qiyosiy tahlil va konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Statistik ma’lumotlar O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining SIAT bazasidan olindi. Xalqaro tajriba ILO, OECD va boshqa xalqaro manbalar asosida qiyosiy o‘rganildi.

Maxsus survey yoki regression modeli o‘tkazilmagan. Shu sababli maqolada model

samaradorligi bo‘yicha sun’iy foizlar yoki statistik prognozlar berilmaydi.

SIAT ma’lumotlari O‘zbekiston mehnat bozorida uzoq muddatli tarkibiy o‘zgarishlar yuz berayotganini ko‘rsatadi. 2019–2024-yillarda mehnat resurslari 18,949 mln kishidan 20,0852 mln kishiga oshgan. Shu davrda iqtisodiyotda bandlar soni 13,5411 mln kishidan 14,2619 mln kishiga ko‘paygan. Ishsizlik darajasi 9,0 foizdan 5,5 foizgacha pasaygan.

Ishsizlikning pasayishi ta’limdan ishga o‘tishning barcha muammolari hal qilinganini anglatmaydi. S2WT nuqtayi nazaridan ishning mavjudligi bilan bir qatorda uning barqarorligi, qoniqarliligi, malakaga mosligi va kelajakdagi kasbiy rivojlanish imkoniyatlari ham muhim [3].

Maktab bosqichida bandlikka tayyorgarlikning asosiy vazifasi o‘quvchiga darhol kasb tanlatish emas, balki uning qiziqishi, qobiliyati va kelajakdagi mehnat bozori imkoniyatlari to‘g‘risida asoslangan qaror qabul qilishiga yordam berishdir. Shu nuqtayi nazardan raqamli savodxonlik, algoritmik fikrlash, kasbiy yo‘naltirish, kommunikativ kompetensiyalar va muammolarni hal qilish ko‘nikmalari muhim.

Kasbiy ta’limning afzalligi nazariy bilimni amaliy ko‘nikma bilan birlashtirish imkoniyatidir. Dual ta’lim, amaliy loyihalar va ish beruvchilar bilan hamkorlik S2WT jarayonining muhim qismi bo‘lishi mumkin.

2024-yilda OTM bitiruvchilari soni 211,2 ming nafarga yetgani bitiruvchilar oqimining katta ekanini ko‘rsatadi [17]. Shu sababli OTM bitiruvchisining bandligini faqat diplom bilan emas, kasbiy kompetensiya, raqamli kompetensiya, amaliy loyiha, ish tajribasi, til ko‘nikmalari va soft skills bilan bog‘lash zarur.

O‘zbekistonda IT xizmatlari va outsourcing sektori bandlikning yangi manbalaridan biriga aylanmoqda. 2023-yilda IT Park rezidentlarining eksporti 344 mln dollarni tashkil etgan va rezident kompaniyalarda 26 mingdan ortiq xodim ishlagan. 2024-yil III choragiga kelib IT Park a’zolari tarkibidagi xodimlar soni 36,3 ming nafarga yetgan [20].

Bu ko‘rsatkichlar raqamli sektorning mehnat bozori uchun yangi imkoniyatlar yaratishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, IT va BPO bandligini butun yoshlar bandligining universal yechimi sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas; ular qo‘shimcha raqamli bandlik kanallari sifatida qaralishi lozim.

Xorijiy tajriba

Germaniyaning dual VET modeli ta’lim muassasasidagi nazariy tayyorgarlikni korxonadagi amaliy tayyorgarlik bilan bog‘laydi. O‘zbekiston uchun asosiy dars – kasbiy ta’lim va ish beruvchi hamkorligini kuchaytirish.

Singapurning SkillsFuture yondashuvi uzluksiz o‘qish va kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan. O‘zbekiston uchun bitiruvchining bir martalik diplomi emas, doimiy kompetensiya rivojini qo‘llab-quvvatlash muhim.

Estoniya tajribasida raqamli ko‘nikmalarni ta’limning dastlabki bosqichlaridan rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston uchun maktab bosqichidan raqamli kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish dolzarb.

Janubiy Koreyada kasbiy ta’limni texnologik va sanoat ehtiyojlari bilan bog‘lash tajribasi mavjud. O‘zbekiston uchun texnikumlar va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim.

AQSHda apprenticeship, bootcamp va employer-based training kabi mexanizmlar ta’limdan ishga o‘tishning muqobil kanallarini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari uchta asosiy xulosani ko‘rsatadi. Birinchidan, O‘zbekistonda mehnat resurslari va band aholi sonining o‘sishi sharoitida ta’lim tizimi mehnat bozorining sifat jihatdan o‘zgarayotgan talablariga moslashishi kerak [13; 14].

Ikkinchidan, ta’limdan ishga o‘tish jarayonini faqat oliy ta’lim bilan cheklash metodologik jihatdan tor yondashuvdir. ILO S2WT konsepsiyasi yoshlarning ta’limdan ishga o‘tishini uzluksiz jarayon sifatida ko‘rib chiqadi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar yangi bandlik imkoniyatlarini yaratishi bilan birga, yangi ko‘nikmalarga ehtiyojni ham kuchaytiradi. Shu sababli raqamli bandlik siyosati “ta’lim, kompetensiya, vakansiya, bandlik, feedback” zanjirini shakllantirishga yo‘naltirilishi lozim.

Xulosa

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida bitiruvchilar bandligi ta’lim tizimining alohida bosqichlari doirasida emas, balki maktabdan mehnat bozoriga uzluksiz o‘tish jarayoni sifatida boshqarilishi kerak.

2024-yilda O‘zbekistonda mehnat resurslari 20,0852 mln kishini, iqtisodiyotda bandlar 14,2619 mln kishini tashkil etdi, ishsizlik darajasi 5,5 foiz bo‘ldi. OTM bitiruvchilari soni esa 211,2 ming nafarga yetdi [17].

Ilmiy jihatdan taklif etilayotgan asosiy yondashuv – maktab, kasbiy ta’lim, oliy ta’lim, mehnat bozori zanjirini S2WT tizimi sifatida konseptuallashtirish va uni Digital Competency Passport, real-time LMIS hamda GDEP bilan bog‘lashdir.

Shunday qilib, bitiruvchilar bandligini ta’minlashning istiqbolli modeli: Maktab, Kasbiy ta’lim, Oliy ta’lim, Raqamli kompetensiya, Mehnat bozori, Smart Matching, Bandlik, Ish beruvchi feedbacki, Ta’lim dasturini yangilash ko‘rinishida shakllantirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. Journal of Economic Perspectives, 29(3), 3–30. DOI: 10.1257/jep.29.3.3.

2. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2018). The Race between Man and Machine: Implications of Technology for Growth, Factor Shares, and Employment. American Economic Review, 108(6), 1488–1542. DOI: 10.1257/aer.20160696.

3. International Labour Organization. School-to-Work Transition Survey (SWTS) and youth labour market statistics: concepts and definitions.

4. International Labour Organization. (2024). Global Employment Trends for Youth 2024: Decent Work, Brighter Futures. Geneva: ILO.

5. International Labour Organization. Digital skills training: from learning to earning?

6. International Labour Organization. (2024). World Employment and Social Outlook: Trends 2024. Geneva: ILO.

7. International Labour Organization. Youth Labour Market Statistics: Concepts and Definitions.

8. International Labour Organization. (2016). Can we measure the school-to-work transition of young persons with labour force surveys? Geneva: ILO.

9. International Labour Organization. (2014). Informal employment among youth:

evidence from 20 school-to-work transition surveys. Geneva: ILO.

10. OECD. (2023). OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market. OECD Publishing. DOI: 10.1787/08785bba-en.

11. World Bank. Making Labor Markets Work for the Youth.

12. World Bank. Youth employment and skills development research materials.

13. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT. Mehnat resurslari soni.

14. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT. Iqtisodiyotda bandlar soni.

15. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT. Ishsizlik darajasi.

16. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT. Bandlik darajasi.

17. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2026). O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’lim: 2025-yil natijalari bo‘yicha ma’lumotlar.

18. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. SIAT ochiq ma’lumotlar bazasi.

19. IT Park Uzbekistan. (2024). Results of 2023: Transformation and plans for 2024.

20. IT Park Uzbekistan. (2024). Uzbekistan’s export geography expands to 78 countries — Q3 results.

21. IT Park Uzbekistan. Overview of Uzbekistan’s IT market.

22. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi / IT Park Uzbekistan. Proposals presented to increase the export of IT services.

23. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish maqsadlari: 8-maqsad — munosib mehnat va iqtisodiy o‘sish.

